

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА**

Факультет геології, географії, рекреації і туризму

Кафедра фізичної географії та картографії

До захисту допустити
Зав. кафедри _____ доцент **Анатолій БАЙНАЗАРОВ**
«_____» _____ 2025 р.

**АКТИВНЕ ДОЗВІЛЛЯ ЯК ВИД ДІЯЛЬНОСТІ ТУРИСТИЧНИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА**

Виконав: студентка 4-го курсу з.ф.н,
групи ГР- 41-з
спеціальність: 106 Географія
освітня програма: Географія рекреації та
туризму
Діана Віталіївна КОРОБКО
Науковий керівник:
доцент, к.геогр.н. Юлія ПРАСУЛ

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою

Голова ЕК Тарас ПОГРЕБСЬКИЙ

Секретар ЕК Олена ПЕДЬ

«_____» _____ 2025 р.

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. АКТИВНЕ ДОЗВІЛЛЯ: СУТНІСТЬ, ВИДИ, ДОСВІД.....	5
1.1. Поняття дозвілля і місце у ньому активного дозвілля	5
1.2. Активне дозвілля: види і функції.....	8
1.3. Досвід організації активного дозвілля у світі.....	14
РОЗДІЛ 2. РЕСУРСНІ ПЕРЕДУМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ АКТИВНОГО ДОЗВІЛЛЯ В УКРАЇНІ: ГЕОГРАФІЧНИЙ ПІДХІД.....	18
2.1. Ресурси та пропозиції активного дозвілля Карпатського району (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька області).....	20
2.2. Ресурси та пропозиції активного дозвілля Подільського району (Тернопільська, Хмельницька, Вінницька області).....	23
2.3. Ресурси та пропозиції активного дозвілля Західно-Волинського району (Волинська, Рівненська області).....	25
2.4. Ресурси та пропозиції активного дозвілля Столичного району (Київська, Житомирська, Чернігівська області).....	27
2.5. Ресурси та пропозиції активного дозвілля Центрального району (Черкаська, Кіровоградська області).....	29
2.6. Ресурси та пропозиції активного дозвілля Причорноморського району (Одеська, Миколаївська області).....	31
2.7. Ресурси та пропозиції активного дозвілля Придніпровського району (Дніпропетровська область).....	33
2.8. Ресурси та пропозиції активного дозвілля Північно-Східного району (Полтавська область).....	34
РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АКТИВНОГО ДОЗВІЛЛЯ СЕРЕД ПРОПОЗИЦІЙ ТУРИСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ.....	37
3.1. Загальний стан розвитку активного дозвілля в Україні і його тенденції	37
3.2. Перспективи розвитку активного дозвілля як туристичної послуги в Україні.....	42
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48

ВСТУП

Сучасний екологічний стан довкілля, високі темпи урбанізації, обмеженість рухової активності через посилення тривалості і вірогідності віддаленої роботи за комп'ютером (навіть заняття з фізичної культури в школах і університетах), популяризація фітнесу як шляху виключно до рельєфної фігури, а не здоров'я у цілому суттєво впливають на погіршення стану здоров'я людей різного віку: від молоді до золотого віку [1]. Проблема поглиблюється і за рахунок зростання рівня захворюваності, зменшення бажання заняття фізичною культурою і спортом. Шляхом виправлення ситуації є організація активного дозвілля як виду рекреаційно-туристичних послуг. Зміна звичного оточення і способу життя навіть на короткий проміжок часу дозволить привернути увагу до активного дозвілля у межах постійного місця проживання.

Активне дозвілля як вид діяльності туристичних організацій може розвиватися у межах України (на даний момент в усіх областях, за виключенням окупованих, замінованих і з активними / потенційними бойовими діями) на основі багатих і різноманітних природних ресурсів. Рациональне використання рекреаційних ресурсів є однією з передумов сталого розвитку території, а з урахуванням можливостей активного дозвілля для покращення людського капіталу є взагалі неоціненним. На жаль, на даний момент програми активного дозвілля пропонують далеко не всі туристичні організації, віддаючи перевагу Карпатському регіону і до 2022 р. – узбережжю Чорного та Азовського морів (за виключенням Кримського півострова). Необхідність вивчення реального ринку туристичних пропозицій активного дозвілля з напрямками подальшого вдосконалення його просторової структури обумовлює **актуальність дослідження**.

Метою роботи є визначення регіональних перспектив розвитку активного дозвілля як виду діяльності туристичних організацій в Україні.

Відповідно до мети визначені такі **завдання**:

1. проаналізувати поняттєвий апарат, визначити класифікаційні ознаки активного дозвілля як виду діяльності туристичних організацій;
2. здійснити регіональний аналіз сучасних пропозицій активного дозвілля та їх ресурсної бази;
3. визначити тренди розвитку активного дозвілля в Україні;
4. окреслити перспективи подальшого розвитку активного дозвілля в Україні та її регіонах.

Об’єктом дослідження виступає територія України як носій природних ресурсів, сприятливих для розвитку активного дозвілля як виду діяльності туристичних організацій.

Предмет дослідження – туристичні пропозиції активного дозвілля за регіонами України та їх ресурсна база.

Методи дослідження: аналітичний, трендовий аналіз, порівняльно-географічний.

Методологічної основою дослідження виступають праці Масляка П. О., Мальської М. П., Савранчук Л. А., Величко В. В. в аспекті поняттєвого апарату щодо дозвілля, рекреаційної діяльності, туризму і вільного часу. Основою вивчення туристичних ресурсів регіонів України, сприятливих для розвитку активного дозвілля, виступили праці Журби І., Жученко В., Ковалю П. Ф., Колотухи О. В., Ніколаєвої О. І.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (53 джерелав). Робота викладена на 53 сторінках і включає 23 ілюстрацій, 10 таблиць.

РОЗДІЛ 1

АКТИВНЕ ДОЗВІЛЛЯ: СУТНІСТЬ, ВИДИ, ДОСВІД

1.1. Поняття дозвілля і місце у ньому активного дозвілля

Проблема зменшення рухової активності населення у сучасних умовах з критичними викликами (пандемія, воєнні дії) турбує багатьох вчених, зокрема і питання, у контексті дозвілля, його якісного наповнення. Одним із шляхів вбачають активну рекреаційну діяльність (активне дозвілля) з метою відновлення психофізіологічних сил людини [1]. Активне дозвілля відіграє важливу роль в житті кожної людини, забезпечуючи рух, оздоровлення, задоволення від життя. Дозвілля як складова рекреаційної діяльності має впливове значення на підвищення показників життя населення, особливо населення великих міст [32].

Поняття дозвілля тісно пов'язано з поняттям рекреаційна діяльність і рекреаційна географія, бо це заняття, які спроможні задовольнити фізичні, психоемоційні, соціокультурні потреби людини і здійснюється у вільний від роботи час [30].

У сучасній науковій літературі поняття дозвілля (leisure) трактується як особлива форма вільного часу, яка використовується для відновлення сил, самореалізації та задоволення особистих і соціальних потреб [26]. Тому окремі дослідники проводять аналогії між дозвіллям і вільним часом, ототожнюючи їх з урахуванням виконуваних функцій [46; 48].

Ми дотримуємося іншої точки зору, вважаючи, що дозвілля є широким, але не всеохоплюючим поняттям, виступає складовою рекреаційної діяльності людини, а не частиною вільного часу. Таким чином, дозвілля є простором вільного вибору, в якому особистість реалізує себе через культурні, спортивні, пізнавальні чи рекреаційні практики [4]. Відповідно до цього, дозвілля поділяється на пасивне (перегляд телебачення, відпочинок

без активної діяльності) та активне (туризм, спорт, творчість, подорожі тощо) [47]. Саме певний обсяг крайнього поняття нас і буде цікавити у дослідженні.

Важливою підсистемою дозвіллевої культури сучасного суспільства є активне дозвілля, яке формує різнобічну культуру особистості. Його роль полягає у створенні можливостей для повноцінного відновлення, підтримки фізичного здоров'я, емоційного балансу та особистісного зростання.

Активне дозвілля – це форма організації вільного часу і рекреаційної діяльності, яка передбачає фізичну активність людини з метою відпочинку, оздоровлення, особистісного розвитку чи отримання задоволення, що здійснюється зі зміною середовища щоденного перебування переважно на природно атрактивні території з унікальними ландшафтами і краєвидами.

На відміну від простого відпочинку (наприклад, прогулянка у парку), активне дозвілля у вузькому розумінні вимагає від людини суттєвіших м'язових зусиль і залучення до процесу фізичного розвитку, при цьому ступінь залучення м'язів може мати різну силу. У широкому розумінні буде охоплювати усі види активностей при організації вільного часу.

На відміну від туризму (хоча часто туристичні організації називають саме це туризмом) активне дозвілля не прив'язане до певних часових рамок. Якщо туристичні подорожі тривають від 24 годин до 1 року, то активне дозвілля може тривати кілька годин (водні види, одноденні активності) або більше 1 року (пилигрим, наприклад). У широкому розумінні до них відносять будь-яку діяльність, яка пов'язана з використанням м'язів (наприклад, заняття у тренажній залі, басейні). У вузькому розумінні, при розгляді економічного значення, а не тільки суспільного і соціального, активне дозвілля обмежується видами і пропозиціями, представленими на ринку туристичних послуг установами відповідного профілю.

Туристичні організації, у свою чергу, виступають ключовими інституціями, які структурують, популяризують та комерціалізують форми активного дозвілля, бо саме воно забезпечує попит на подорожі, рекреаційні поїздки, активні маршрути та екскурсії. В умовах зростання рівня урбанізації,

стресових навантажень та дефіциту фізичної активності активне дозвілля набуває не лише рекреаційного, а й соціального, психотерапевтичного й оздоровчого значення.

Активне дозвілля має низку основних характеристик як-то фізична активність, особистісний розвиток, ментальне здоров'я, емоційне задоволення (рис. 1.1). Як вид економічної туристичної діяльності активне дозвілля приносить і економічні прибутки, як об'єктам інфраструктури, що задіяні у наданні послуг такого характеру, так і туристичним установам, які організовують і продають такі послуги.

Рис. 1.1. Основні і другорядні властивості активного дозвілля як виду туристичної послуги

Активне дозвілля є багатогранним явищем, навіть з урахуванням обмеженості в аспекті тільки організованих послуг. Так, активне дозвілля можна аналізувати з різних кутів: географічного / ресурсного (географія надання туристичних послуг і географія ресурсів для потенціалу активного дозвілля), соціального (взаємодія між учасниками туристичної діяльності, питання ментального здоров'я і особистісного розвитку), економічного (обґрунтована економічна доцільність щодо розвитку курортів різного спрямування, облаштування інфраструктури, розробки нових активnodозвіллевих продуктів тощо), культурного (інтелектуальний розвиток, культурне збагачення).

1.2. Активне дозвілля: види і функції

Активне дозвілля є багатогранним і неосяжним. Якщо брати до уваги тільки його різновиди, організацією яких займаються туристичні установи, то коло різновидів занять зменшується з одночасним підвищенням вимог до туристичного простору. Але у будь-якому разі воно залишається видом дозвілля у цілому з умовою злучення м'язового апарату людини.

У наукових публікаціях слабо відображене питання класифікації активного дозвілля як виду дозвілля у цілому і як виду діяльності туристичних організацій зокрема. Відсутні джерела, де б класифікація наводилася у повному обсязі або хоча б за максимальною кількістю показників. Під час роботи над бакалаврським дослідженням ми спробували на основі загальних класифікацій дозвілля, рекреаційної діяльності, туризму розробити максимально повну класифікацію активного дозвілля як виду діяльності туристичних організацій, виключаючи, таким чином, такі види активного дозвілля як щоденні заняття спортом, прогулянки, інші види зайнятості, які організовуються самостійно людиною без залучення туристичних організацій. Розглянемо спочатку спеціалізовані критерії.

Найбільш суттєвими спеціалізованими класифікаційними ознаками активного дозвілля як виду діяльності туристичних організацій вважаємо показники характеру середовища надання туристичних послуг з активного дозвілля, виду, форми реалізації технологій дозвіллевої активності.

За характером середовища надання послуг з активного дозвілля виділяємо наземні, водні і повітряні види (рис. 1.2).

До першої групи відносимо види, які відбуваються шляхом пересування по «твердій» землі, тобто суходолом. До цієї групи будуть входити пішохідний, велосипедний, лижний, джипінг, кінний види активного дозвілля, скелелазіння, альпінізм тощо, кожен з яких може мати і підвиди у залежності від конкретних особливостей. Пішохідні види активного дозвілля, наприклад, передбачають пересування пішки природними атрактивностями.

З суто акцентом на характері рухомості відзначаються хайкінг (одноденні пішохідні активності, пов'язані з пересуванням складним / ускладненим рельєфом) і трекінг (маршрути зі складними / ускладненими орографічними елементами, які передбачають ночівлю у місці тимчасового перебування)

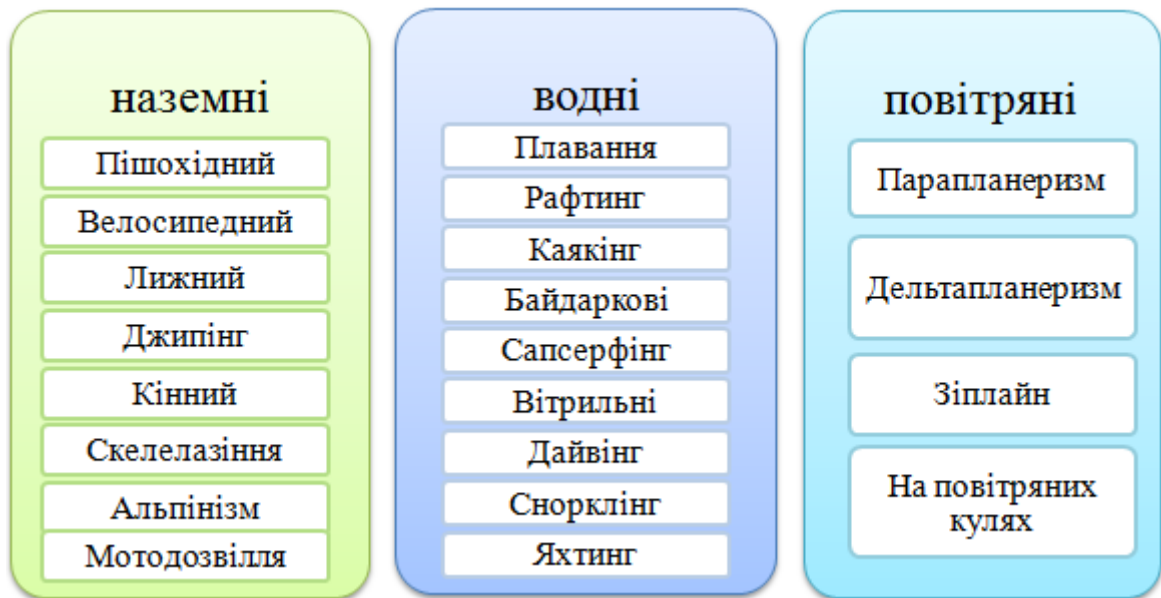

Рис. 1.2. Класифікація активного дозвілля за характером середовища надання послуг

Види активного дозвілля, які відносять до наземних видів, охоплюють можливість використання і різних засобів пересування як немоторизованих, так і моторизованих, що вимагає і різного рівня підготовки від самого рекреанта. Так, пішохідний туризм є найбільш доступним, бо висуває вимоги тільки до співвідношення рівня фізичної підготовки до рівня складності місцевості, як правило, за орографічними показниками. Велосипедний і лижний види активного дозвілля відносять до немоторизованих видів теж, але вони передбачають володіння певними технічними навичками і спеціальним обладнанням (власним або взятим в оренду, на прокат). Скелелазіння і альпінізм висувають високі вимоги як до рівня початкової фізичної підготовки, так і до технічної складової. Моторизовані види охоплюють катання на баггі, джипах, квадро циклах тощо. Як правило, така техніка надається в оренду на кілька годин / днів, що одразу відносить його до сфери економічної діяльності і туристичної індустрії.

Водні види активного дозвілля представлені плаванням, рафтингом, каякінгом, байдарковими сплавами, сапсерфінгом, вітрильними програмами, іншими аналогічними видами, які безпосередньо здійснюються на воді або у водному середовищі. У залежності від цього можна виділяти поверхневі (плавання, серфінг, каякінг, рафтинг тощо) і підводні (дайвінг, снорклінг) водні активності. Найпростішою формою водної активності є плавання, але щоб дістатися до курорту ми звертаємося до послуг туристичних операторів та агентів, тому плавання в окремих випадках теж буде вважатися туристичною послугою. Наступною сходинкою за складністю є веслування (човни, байдарки, каное, рафти), яке потребує певних навичок і витривалості. Обов'язковою умовою допуску до подорожі є наявність рятувального жилету. Найскладнішим серед поверхневих видів є серфінг, який має різні назви у залежності від того, що використовують для плавання, і вітрильні види водних активностей. Умовою є бажаний гідрокостюм і обов'язково відповідне приладдя – дошка, сап (сапсерфінг), можуть бути вітрила чи повітряний змій (кайтсерфінг) тощо.

Підводних різноманітностей активного дозвілля не так багато. Є дайвінг, який передбачає занурення з аквалангом, і снорклінг, який передбачає плавання у масці і ластах з метою спостереження за підводним світом.

Названі види водних активностей є немоторизованими, але і серед моторизованих є такі, що передбачають активне використання м'язів. Серед них яхтинг.

Повітряні види активного дозвілля охоплюють різні активності, які здійснюються у повітряному просторі: парашанеризм, зіплайн, інше. Це найменш малочисельна група за різновидами активностей.

За способом пересування та використаними транспортними засобами виділяємо такі види активного дозвілля як: без використання транспортних засобів (пішохідний, плавальний), з використанням засобів пересування (лижний (включно з гірсько-лижними), велосипедний, кінний види активного

дозвілля) і з використанням саме транспортних засобів (на судноплавних засобах пересування і колісно-мобільних засобах пересування). Цей показник був вдосконалений і сформульований автором на основі аналізу низки публікацій [5; 10; 16; 20; 32; 44; 45], у який були певні змістові помилки, наприклад, пішохідний, водний, дайвінг стояли в одному рядку через кому [16; 32; 45], що порушувало логічність показника з змішування різних критеріїв в одну чарунку. Таким чином, у роботі на прикладі активного дозвілля ми спробували навести порядок у класифікації туризму загалом.

Рис. 1.3. Види активного дозвілля за способом пересування та використаними транспортними засобами

За формою реалізації технологій дозвіллевої активності умовно виділяють спортивні, рекреаційні і оздоровчі програми [30]. На нашу, думку, це ознака основних суспільних функцій.

Спортивне активне дозвілля здійснюється з метою загартування організму, підвищення рівня фізичного здоров'я. Думки науковців щодо видів спортивного активного дозвілля різняться. Одні вважають, що до нього відносяться виключно масові загальнодоступні спортивні заходи (змагання, фестивалі тощо) за умови участі в них. Інші відносять до цієї категорії

спортивні туристичні походи, як правило, з оздоровчим, а не суто спортивним навантаженням.

Рекреаційні програми активного дозвілля передбачають фізичні навантаження у поєднанні з розважальними заходами і є характерними для відпускнуго періоду. Як правило, це індивідуально підібрані програми для окремої людини, родини чи невеликої компанії. Проводяться в атрактивних регіонах, де сприятливі природні ресурси поєднуються з якісними інфраструктурними послугами.

Оздоровчі програми активного дозвілля спрямовані на посилення фізичних та емоційних резервних сил людини, покращення здоров'я та загального стану організму. Вони прив'язані до сприятливих характеристик місцевості, як пересіченість, наявність бальнеологічних джерел, пляжі.

За результатами аналізу наукових публікацій відзначаємо, що у класифікації активного туризму і зокрема активного дозвілля відсутня така класифікаційна ознака як рівень екстремальності, за якою пропонуємо виділяти м'яке активне дозвілля (не потребує спеціальних навичок або підходить для початківців) та активно-екстремальне дозвілля (потребує наявності інструктора і спецобладнання, існує ризик травмування, потребує знання техніки). Як м'яке, так і екстремальне дозвілля може бути будь-яким за видовим складом.

За видами активного дозвілля виділяємо (аналогічно до класифікації видів туризму) дуже широкий перелік: пішохідний, велосипедний, плавання, каякінг, рафтинг, сплави на байдарках, віндсерфінг, сапсерфінг, вітрильні, дайвінг, снорклінг, яхтинг, лижний, джипінг, кінний, скелелазіння, альпінізм, мотодозвілля, пара планеризм, дельтапланеризм, зіплайн, на повітряних кулях [31; 37].

Розглядаючи активне дозвілля як вид діяльності туристичних організацій є потреба у введенні ще однієї класифікаційної ознаки: за логістикою. Аналізуючи, під час роботи над р. 2 кваліфікаційної роботи бакалавра, сучасні туристичні пропозиції, звернули увагу, що до вартості не

всіх туристичних пропозицій входить вартість дороги до початку маршрути чи у цілому надання таких послуг. Тому за логістикою виділяємо: з включеним трансфером і безтрансферний види активного дозвілля.

Беручи до уваги загальноприйняті критерії, поширені у рекреаційній географії та географії сфери дозвілля [8; 23; 25; 36]), запропонуємо наступне їх використання у ракурсі активного дозвілля як виду діяльності туристичних організацій (рис. 1.4).

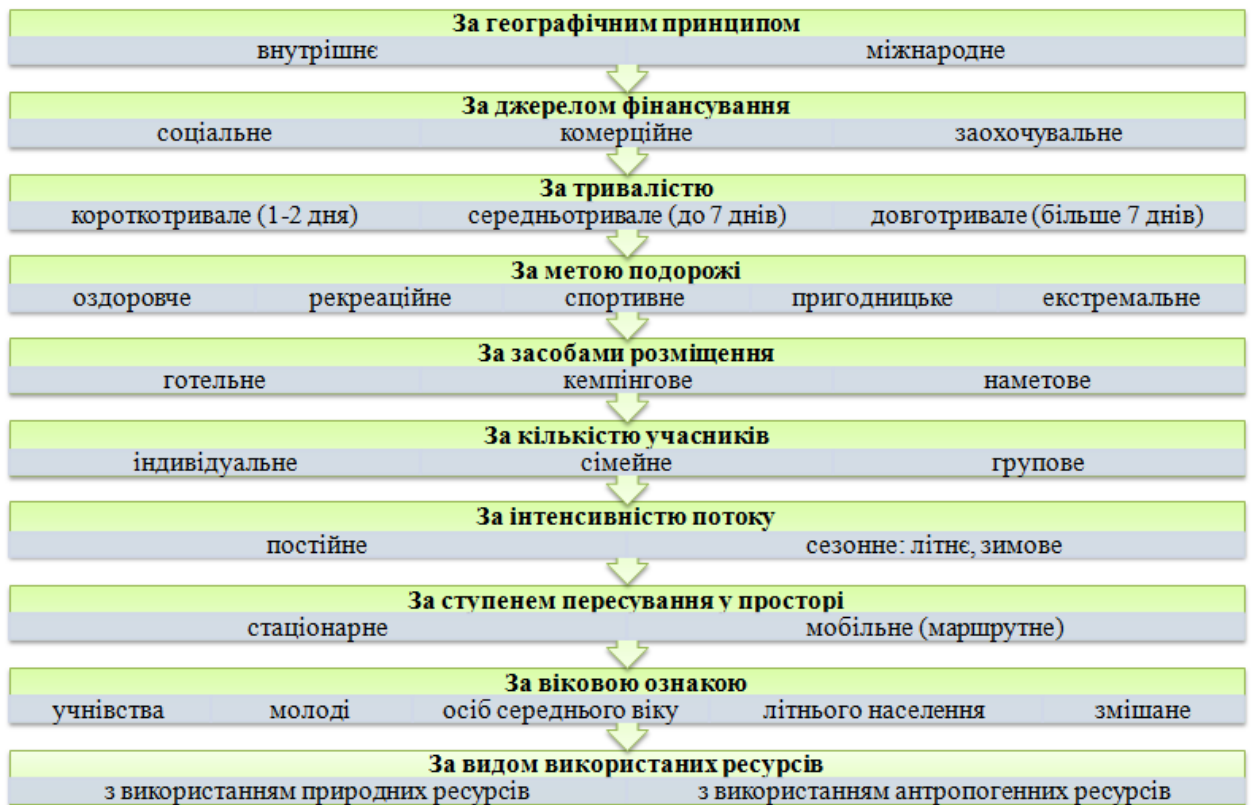

Рис. 1.4. Класифікація активного дозвілля як виду діяльності туристичних організацій (розроблено і укладено автором на основі [8; 23; 25; 36])

Усі види активного дозвілля розвиваються на основі певних рекреаційних ресурсів: природних, історико-культурних, соціально-економічних (інфраструктурних), набір яких визначає вид активності та зміст контексту активного дозвілля. При цьому саме природні рекреаційні ресурси визначають основний напрямок розвитку активного дозвілля. Серед природних ресурсів відзначимо ландшафтні, включно з орографічними (гірські, рівнинні, стики ландшафтних зон, мозаїчність ландшафту, морські

узбережжя), кліматичні (сприятливість для сезонної, цілорічної дозвілєвої діяльності), водні (річки, озера, водосховища, ставки, морський простір), флористичні (лісові, заплаво-лучні).

Інфраструктурна складова є теж важливою передумовою, але відіграє провідну роль на етапі вже безпосереднього розвитку і популярності того виду активного дозвілля, для виникнення якого сформовані природні передумови. По-перше, це спеціальне технічне обладнання, яке значно різниться у залежності від виду активного дозвілля і забезпечується туристичними установами, як правило, підприємницького характеру. По-друге, багато видів активного дозвілля вимагають наявності кваліфікованих інструкторів – це кадрові ресурси, людський капітал. По-третє – це суто спеціальна туристична інфраструктура, як-то мотелі, кемпінги, велодоріжки, марковані траси, екологічні стежки, підйомники на трасах, інформаційна підтримка, можливості навігації тощо. Саме рівень цієї загальної і спеціальної інфраструктури визначає комфортність умов здійснення активного дозвілля.

Історико-культурні ресурси виступають додатковим атрактивним чинником, які можуть посилити популярність того чи іншого продукту з активного дозвілля. Це і історичні, і мистецькі, і біосоціальні, і архітектурні, і археологічні, і подієві тощо, на які багаті всі місцевості.

1.3. Досвід організації активного дозвілля у світі

Актуальність самого активного дозвілля, а також сучасних досліджень з цієї тематики, підтверджена у багатьох публікаціях, де зазначається про зміну формату проведення дозвілля через пандемію, викликану коронавірусом, обмеження пересування і масових заходів, воєнним станом в країнах, зокрема Україні і у зв'язку з цим – обмеженість відвідування лісових масивів чи використання плавальних засобів тощо [3].

Активне дозвілля займає центральне місце в туристичній індустрії, стаючи драйвером для різних її сегментів. Воно не лише розширює пропозицію для туристів, а й сприяє економічному та соціальному розвитку. Рівень розвитку і популярність активного дозвілля у світовому просторі зростає завдяки прагненню людей до нових вражень і здорового способу життя. Воно є дуже різноманітний і охарактеризувати їх всеохоплюючі не є можливим. Але наведемо окремі приклади вдалого розвитку активного дозвілля різного спрямування.

Нідерланди славляться своєю розвиненою мережею велодоріжок (понад 35 000 км), і, відповідно, розвитком велосипедного активного дозвілля, яке є дуже популярним не тільки в Нідерландах, але і в інших європейських країнах. Туристи можуть відвідувати різні міста та мальовничі села, орендуючи велосипеди або на власних [17]. Спеціальна інфраструктура на високому рівні (рис. 1.5). Це не лише спорт, а й екологічний спосіб знайомства з країною.

Рис. 1.5. Міська та позаміська інфраструктура велосипедного активного дозвілля (світлина з відкритих вебресурсів)

Плавання, які мають додаткову атрактивність, набирають популярність з року у рік. Одним із таких аспектів є плавання з представниками тваринного світу: дельфінами, акулами, кораловими рибами тощо. Так, популярним є плавання з китовими акулами у Мексиці, на Філіппінах. У містечку Донсол (Філіппіни) туристи можуть плавати поруч із цими

велетнями в їхньому природному середовищі (рис. 1.6). Це унікальний досвід, який поєднує пригоди та екологічну свідомість.

Рис. 1.6. Плавання з китовими акулами (світлина з відкритих вебресурсів)

Трекінг у високогірних регіонах світу, таких як Гімалаї, Анди, Альпи є однією з популярних форм активного дозвілля.

Рис. 1.7. Трекінг у Перу та Альпах (світлина з відкритих вебресурсів)

У Гімалаях (Непал) особливою популярністю користуються маршрути до базового табору Евересту (Everest Base Camp Trek) та навколо масиву Аннапурна (Annapurna Circuit). Це багатоденні переходи на висотах понад 4000–5000 метрів, які вимагають хорошої фізичної форми та акліматизації. Туристи часто користуються послугами гідів або носіїв, особливо на складних маршрутах. У Перу трекінг пов'язаний насамперед із інками та маршрутом до Мачу-Пікчу. Перуанські маршрути зазвичай обслуговуються туристичними компаніями, які надають повне спорядження, гідів та

харчування. В Європі, зокрема в Альпах, трекінг має більш цивілізовану інфраструктуру. Наприклад, маршрут навколо Монблану (Tour du Mont Blanc) перетинає території Франції, Італії та Швейцарії. Тут працюють гірські притулки, діють добре марковані стежки, а рівень обслуговування надзвичайно високий. В Альпах популярні як трекінгові подорожі, так і альпінізм.

Наведений досвід показує популярність активного дозвілля у різних країнах світу, що надихає на впровадження і популяризації його в Україні. Крім цього, бачимо, що активне дозвілля часто є рятівним колом для віддалених і депресивних регіонів.

РОЗДІЛ 2

РЕСУРСНІ ПЕРЕДУМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ АКТИВНОГО ДОЗВІЛЛЯ В УКРАЇНІ: ГЕОГРАФІЧНИЙ ПІДХІД

Організація активного дозвілля висуває певні вимоги до ресурсної бази і до території взагалі. Україна володіє значними ресурсами для розвитку більшості економічно привабливих видів активного дозвілля [30]. При цьому вони мають значні регіональні відмінності. Ураховуючи сучасний геополітичний стан України, воєнні дії, які відбуваються та її території, замінованість значних площ на сході і півдні країни, визначили неактуальність такого дослідження (на даний час) для низки територій, які є частково заміновані, окуповані або з активними чи потенційними воєнними діями. Таким чином, у подальшому дослідженні ми виключили (на даний момент) такі області як Сумська, Харківська, Донецька, Луганська, Запорізька, Херсонська. Для них дослідження аналогічної тематики доцільно буде провести по відновленню безпечності природного середовища.

Інші адміністративні області України ми планували розглянути відповідно до рекреаційного районування території України. Аналіз схем рекреаційного та туристичного районування (рис. 2.1), представлених у навчальних посібниках [22; 23; 25; 35; 36] та наукових публікаціях [9; 11; 45], показав їх значну узагальненість і неврахування природно-ресурсного показника як основного для їх виділення.

Такий рівень узагальнення не дозволяє окремо виділити регіони з урахуванням природних особливостей і, відповідно, різновидів активного дозвілля. Тому за основу подальшого географічного дослідження було взято схему економічного районування України Ф. Заставного. Це районування урахує природні особливості регіонів, спеціалізацію економіки (зокрема відображає і спеціалізацію рекреаційної і туристичної галузей економіки України), рівень соціального розвитку, зокрема й інфраструктури [18].

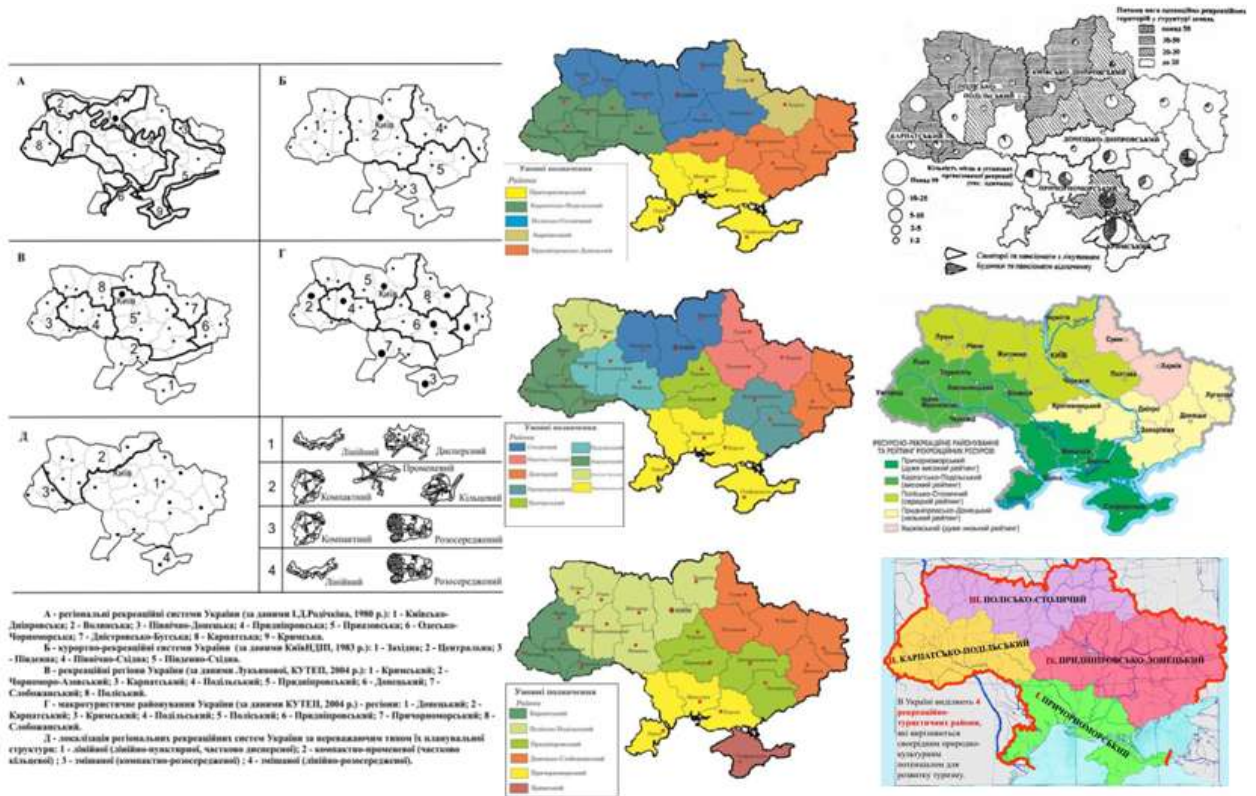

Рис. 2.1. Приклади рекреаційного районування території України (зібрано автором на основі проаналізованих джерел)

Рис. 2.2. Економічне районування України [18], взяте за основу для дослідження

2.1. Ресурси та пропозиції активного дозвілля Карпатського району (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька області)

Усі адміністративні області Карпатського регіону, крім Чернівецької, демонструють найвищі показники зростання обсягів туристичного збору в Україні з показниками до 70 % щороку. Навіть Закарпатська область, незважаючи на незначну площу території, змогла у 2024 р. увійти до п'ятірки лідерів за абсолютним показником обсягів туристичного збору попри незначний відсотковий приріст. Серед різних видів туризму активне дозвілля займає у цьому регіоні провідне місце, що засвідчує навіть Закарпатська область (рис. 2.3). А у розгляді активного дозвілля провідне місце займає Карпатський регіон завдяки поєднанню унікальних ландшафтно-орографічних ресурсів: горам, лісам і розвиненій туристичній інфраструктурі.

Рис. 2.3. Місце активного дозвілля серед інших послуг туристичних організацій у Закарпатській області [50]

Основними ресурсами розвитку активного дозвілля виступають ландшафтні (Карпатський масив у цілому), орографічні (хребти Горгани, Чорногірський), лісові (буково-грабові ліси на схилах гір) ресурси. Позитивним чинником для розвитку активного дозвілля є і у цілому безпечна екологічна ситуація як за станом повітря, так і водних об'єктів. До того ж

гірське повітря додатково, у зрівнянні з рівнинними територіями, насичене іонізуючими фітонцидами. Завдяки такому унікальному поєднанню Карпатський регіон значно виділяється на фоні інших регіонів України і туристичними пропозиціями, і рівнем туристичної інфраструктури, розвиток якої викликав туристичний попит. Один з найбільших, найвідоміших, найобладнаніших гірськолижних курортів Східної Європи «Буковель» знаходиться саме у цьому регіоні. Але, крім Буковеля район славиться і іншими великими і маленькими гірськолижними курортами, як, наприклад, «Маріка» в Карпатах, які пропонують гірськолижний відпочинок із сучасними витягами та прокатом обладнання.

Популярні активності включають пішохідні походи до вершин, як-то Говерла чи Піп Іван, велосипедні мандрівки стежками Яремче чи Буковеля, гірськолижний відпочинок у Буковелі чи Славському. Рафтинг на річках Черемош і Прут приваблює любителів екстриму, а кінні прогулянки та екоспрямоване активне дозвілля, як-то спостереження за природою в Карпатському біосферному заповіднику, є популярними при організації сімейного активного дозвілля (рис. 2.4, табл. 2.1).

Рис. 2.4. Активне дозвілля у Карпатському районі (світлина з відкритих вебресурсів)

Таблиця 2.1

Ресурсна база розвитку активного дозвілля у Карпатському районі

види активного дозвілля	здіянні об'єкти	установи, центри, що надають послуги
Пішохідний (гірський)	гірські хребти і стежки (Чорногора, Горгани, Бескиди); ліси, наявна мережа туристичних стежок	туристичні організацій майже усіх областей України у співпраці з місцевими тур клубами, наприклад «Скита», «TURE», «ПроКарпати»
Пішохідний, хайкінг	Мармароський масив, озеро Синевир	адміністрації НПП І БЗ, «Відпочинок на всі 100»
Водний (каякінг, рафтинг)	гірські річки (Чорний Черемош, Прут, Латориця, Боржава, Бистриця, Тиса, Ріка), каньйон Дністра	мережа відпочинку «ЙО», «Скита», «Мандри з Олександром» «TURE»
Велосипедний, даунхіл	гірські перевали, лісисті схили, полонини Боржава, Руна	«TURE»
Мотодозвілля (ендуру, квадроцикли, баггі)	Татарів, Буковель, Ясіня, Микуличин, Драгобрат, Славське	мережа відпочинку «ЙО», «Драйв Карпати», «ПроКарпати»
Кінний	Ворохта	«Скита», «TURE»
Лижний, сноубординг, тюбінг	гірські схили з достатнім сніговим покривом, штучне засніження схилів,	курорти (Славське, Буковель, Пилипець, Драгобрат, Бескид, Шаян) або через туристичні установи
оздоровчий (спа)	термальні джерела (Берегово, Косино, Велятино, Виноградів, Косонь), мінеральні води	спа-курорти, «ПроКарпати»
парапланеризм	Боржава, зокрема г. Гемба, Пилипець, Верховина, Драгобрат	«Вершина», «ЙО», «tandem-fly», «ПроКарпати»

Слід зазначити, що це єдиний район, де потужно розвинута і функціонує мережа туристсько-інформаційних центрів і пунктів, включно з екотуристичним візит-центром, які, крім іншого, надають послуги і з прокату спеціального обладнання. Також потужна інформаційна підтримка розвитку активного дозвілля на спеціалізованих вебсайтах, орієнтованих виключно на Карпатський район. Основними з них є <https://www.karpaty.info/>, <https://svitkarpat.com/>, <https://turizm-karpaty.com.ua/>.

Серед проблем розвитку активного дозвілля: слабка транспортна інфраструктура у менш популярних районах, ніж «Буковель», недостатнє маркування туристичних стежок, відсутність мінімальної інфраструктури

діючими туристичними маршрутами, складність доступу гірських районів для груп рятувальників, відсутність адаптованих для початківців пішохідних і велосипедних маршрутів. Регіон зміг подолати проблему сезонності, пропонуючи гірсько-лижний активний відпочинок взимку і пішохідні, велосипедні тури влітку, включно з подорожуванням заповідними територіями національних природних парків, Карпатського біосферного заповідника. Майбутньою проблемою, а наразі загрозою і ризиком при зростанні показників розвитку регіонального внутрішнього туристичного бізнесу, є екологічний стан природних ландшафтів після витоптування, будівництва інфраструктури, популяризації у воєнні роки регіону як туристичної безпечної локації.

Серед перспектив виділяємо поліпшення інфраструктури у цілому і підвищення її рівня до європейського у розвинутих курортах, розвиток активного дозвілля екотуристичного спрямування, підтримка лижного, велосипедного, водного видів туризму, впровадження мультиактивних туристичних пропозицій.

2.2. Ресурси та пропозиції активного дозвілля Подільського району (Тернопільська, Хмельницька, Вінницька області)

Особливістю регіону є горбистий характер рельєфу, мальовничість ландшафтів і відносна безпечність території, що дозволяє проводити пішохідні і велосипедні подорожі не рівнинними і не гірськими територіями, тобто не просто і неодноманітно, але нескладно для початківців, навіть під час воєнного стану. Серед основних ресурсів – орографічні (Подільська височина, каньйон р. Дністер та його приток, Подільські Товтри), спелеологічні (печери Оптимістична, Млинки, Атлантида, Кришталева, Кривче), водні (Дністер, Збруч, Серет). Незважаючи на ці риси популярність регіону є помірною через наближеність до більш атрактивної території – Карпатського регіону з більш щільною мережею залізничного сполучення.

Серед основних видів активного дозвілля – трейлінг, каякінг і сплави на каное [29] (рис. 2.5, табл. 2.2).

Рис. 2.5. Активне дозвілля у Подільському районі (світлина з відкритих вебресурсів)

Таблиця 2.2

Ресурсна база розвитку активного дозвілля у Подільському районі

види активного дозвілля	здіянні об'єкти	установи, центри, що надають послуги
Пішохідний (хайкінг)	Подільська височина, каньйони Дністра і Збруча	«Навігатор Україна», «Terra Podolica»
пішохідний (екологічний)	стежки НПП «Подільські Товтри» з екскурсородами-геологами, парк хижаків «Arden»	«Етносвіт», «West Travel», «KULUAR»
Водний (каякінг, рафтинг, сапсерфінг)	Дністер і притоки (Збруч, Серет), Південний Буг, Смотрич, Тернава, водосховища	«Навігатор Україна», «West Travel», «Молодіжний туризм», «Санта Бакота», «Вітрильна школа Поділля»
Велосипедний	пагорби і долини, каньйонами Дністера, Смотрича, Тернави, пункти прокату велосипедного спорядження	«Молодіжний туризм», «Етносвіт», переважно самодіяльний, «Terra Podolica»
оздоровчий	курорти Хмільник, Сатанів, Заліщики, здоров'язберігаючі програми	санаторії «Радон», «Медобори», «Поділля», «Збруч», «West Travel»
спелеологічний	крейдові скелі та печери (Бакота, Оптимістична, Млинки, Атлантида, Кришталева, Кривче)	«Етносвіт», «West Travel», «Відвідай», тренувальні бази

Поєднати каякінг та риболовлю доцільно під час відпочинку на берегах Бакотської затоки. Особливою популярністю користуються подорожі, до яких входить знайомство з печерами та НПП «Подільські Товтри» [14].

Серед проблем розвитку активного дозвілля слід назвати слабе покриття мережею залізниць з центрами формування туристичного попиту, що потребує пересадок і ускладнює, таким чином, логістику а також, слабка популяризація місцевих локацій, значне обмеження розвитку зимових видів активного дозвілля, що породжує сезонність розвитку активного дозвілля.

Серед перспектив розвитку виділяють розвиток активного відпочинку на заповідних територіях відповідно до законодавства, розширення розмаїтості водних турів, включно з започаткуванням дайвінгу у дністровському водосховищі, популяризація екстремального дозвілля на основі спелеологічного туризму і відповідна підготовка додатково інструкторів, вдосконалення інфраструктури пішохідних і велосипедних маршрутів.

2.3. Ресурси та пропозиції активного дозвілля Західно-Волинського району (Волинська, Рівненська області)

Західно-Волинський район відрізняється насамперед водними і лісовими ресурсами в їх унікальному поєднанні, тому тут особливо популярними є сплави водними артеріями і відпочинок на озерах Шацького НПП (рис. 2.6, табл. 2.3). Цей регіон не відрізняється популярністю інших видів активного дозвілля і наразі демонструє стримані показники нарощування обсягів туристичного збору на рівні 20-25% у порівнянні до 2023 р. [50].

Проблемами розвитку активного дозвілля є слабка транспортна доступність, що пов'язано з більшою наближеністю до Польщі, ніж до українських центрів формування туристичних потоків, рівень інфраструктури орієнтований на пересічного користувача, невибагливого до

рівня комфорту (орієнтація на екопоселення і сільський побут, що, з іншого боку, є візитною карткою регіону) [12]. Водночас ці проблеми забезпечують відносно недорогий відпочинок, що робить його доступним для різних верств населення.

Рис. 2.6. Активне дозвілля у Західно-Волинському районі (світлина з відкритих вебресурсів)

Таблиця 2.3

Ресурсна база розвитку активного дозвілля
у Західно-Волинському районі

види активного дозвілля	здіянні об'єкти	установи, центри, що надають послуги
Пішохідний (екологічний)	лісові поліські ландшафти, НПП «Прип'ять-Стохід»	«Світязь active», «Шамбала», «Відпочинок на всі 100%»
Водний (каякінг, каное)	р. Прип'ять, озера	«Світязь active», «OZERA», «Манівці»
Озерно-лісовий	озера Світязь, Пісочне, Турське, Пулемецьке, Стохід, лісові стежки Шацького НПП	«Шамбала», «Відпочинок на всі 100%»
Велосипедний	Шацький НПП	«Світязь active», «Манівці»
Пригодницький	ліси Шацького НПП	Відпочинок на всі 100%», «Світязь active», «OZERA»
Риболовля		«Світязь active», «OZERA»

Серед перспектив розвитку активного дозвілля у Західно-Волинському районі вбачаємо необхідність розширення інфраструктури і підвищення рівня її комфортності, орієнтація на активний відпочинок з ухилом на екологічну складову, розвиток кемпінгової бази з урахуванням заповідності території і концентрації озер, маркування мережі екологічних стежок.

2.4. Ресурси та пропозиції активного дозвілля Столичного району (Київська, Житомирська, Чернігівська області)

Столичний район відзначається близькістю до найбільшого в Україні центру генерації туристичних потоків, зокрема і з активного дозвілля. Життя у великому місті викликає необхідність регулярного відпочинку на природі із залученням м'язового апарату. Водночас з цим саме Київ показує найбільші обсяги в абсолютних показниках і високі темпи зростання у відносних показниках туристичного збору. Але, ураховуючи аспект нашого дослідження, а саме орієнтацію на активне дозвілля, що пропонується як послуга туристичних організацій, то змушені виключити сам Київ з нашого дослідження, залишивши Київську область. Популярність Столичного району як центру розвитку активного дозвілля – невисока, особливо у іноземців в усі часи. Основною рисою переваги Столичного регіону над іншими є поєднання фактору близькості до Києва як центру генерації туристичного попиту з одночасною відносно недорогою можливістю відпочити від міського шуму і відновити фізичне здоров'я.

Столичний район славиться наявністю багатих водних (річки Десна, Тетерев, Ірпінь) і лісових (сосново-дубові природні ліси) ресурсів у поєднанні з помірним кліматом [7], що дозволяє організовувати літні прогулянки не під спекотним сонцем, а взимку надає можливість здійснювати лижні прогулянки рівнинним рельєфом (рис. 2.7, табл. 2.4). Характерною ознакою є значна кількість закладів відпочинку для задоволення поточних рекреаційних потреб населення. Цей район,

незважаючи на наближеність до найбільшого міста України, є значно природоорієнтованим у ракурсі розвитку активного дозвілля.

Рис. 2.7. Активне дозвілля у Столичному районі (світлина з відкритих вебресурсів)

Таблиця 2.4

Ресурсна база розвитку активного дозвілля у Столичному районі

види активного дозвілля	здіянні об'єкти	установи, центри, що надають послуги
пішохідний (екологічний)	екостежки і відпочинкові зони Мезинського НПП, Парк природи «Беремицьке», РЛП «Богуслав»	адміністрації парків
Водний (каякінг, байдарки, плоти)	рівнинні річки Дніпро, Десна, Ірпінь, Тетерів, заплави Дніпра-Прип'яті	Чернігівський яхт-клуб, «SnovA», «Desno Splav», «Eco Travel», бази відпочинку
Велосипедний	лісові поліські масиви Житомирщини, велостежки в лісових масивах Обухівського, Бучанського районів Київської області, заплави річок	переважно самодіяльний, діє прокат велосипедів
пригодницький	Чернігівська область, Дениші над р. Тетерів	«Vezdexod», «Wonders & Holidays»
Кінний	лісові території, заплави річок	Пуща-Водиця, кінний двір «Седнівський», бази «Санрайз», «Еліно»

Основними проблемами є орієнтація Столичного району більше на екологічний і агротуризм, беручи до уваги його ресурси, з активних видів дозвілля є пропозиції виключно щодо водної рекреаційної діяльності. На період дії воєнного стану у Чернігівській області заборонено навігацію

водними об'єктами, що зменшує рекреаційну спроможність території. Для просування туристичних продуктів, пов'язаних з активним дозвіллям, є необхідність популяризації місцевого відпочинку і активного дозвілля, створення нових маршрутів, підвищення рівня комфортності об'єктів туристичної інфраструктури.

2.5. Ресурси та пропозиції активного дозвілля Центрального району (Черкаська, Кіровоградська області)

У цьому регіоні Черкаська область демонструє значне покращення обсягів туристичного збору [50]. Кіровоградська область не відзначається потужними туристичними потоками і пропозиціями активного дозвілля. Таким чином, до складу Центрального району увійшли дві області, які є протилежними за рівнем розвитку і популярністю туризму і активного дозвілля зокрема. Це єдиний настільки суперечливий випадок за результатами аналізу ресурсної бази України для розвитку активного дозвілля. Загалом, Центральний район показує спад популярності активного дозвілля і туризму у цілому.

Центральний район має значний потенціал для організованого активного дозвілля: переважно лісостепові ландшафти, Канівське і Кременчуцьке водосховища, унікальні ландшафти заповідних територій, зокрема Національний дендропарк «Софіївка» (Умань), каньйон р. Гірський Тікич, інші (рис. 2.8).

Транспортне сполучення добре, але виключно зі столицею і Дніпром – двома центрами генерації туристичних потоків [33; 38]. Такий набір рекреаційних ресурсів спричинив розвиток водних видів активного дозвілля, риболовлі, пішохідних прогулянок і екоорієнтованих маршрутів (прогулянкового характеру) (табл. 2.5).

Серед проблем розвитку вбачаємо слабку популярність місцевого активного дозвілля, а, відповідно, і зацікавленість туристичних організацій у її розвитку.

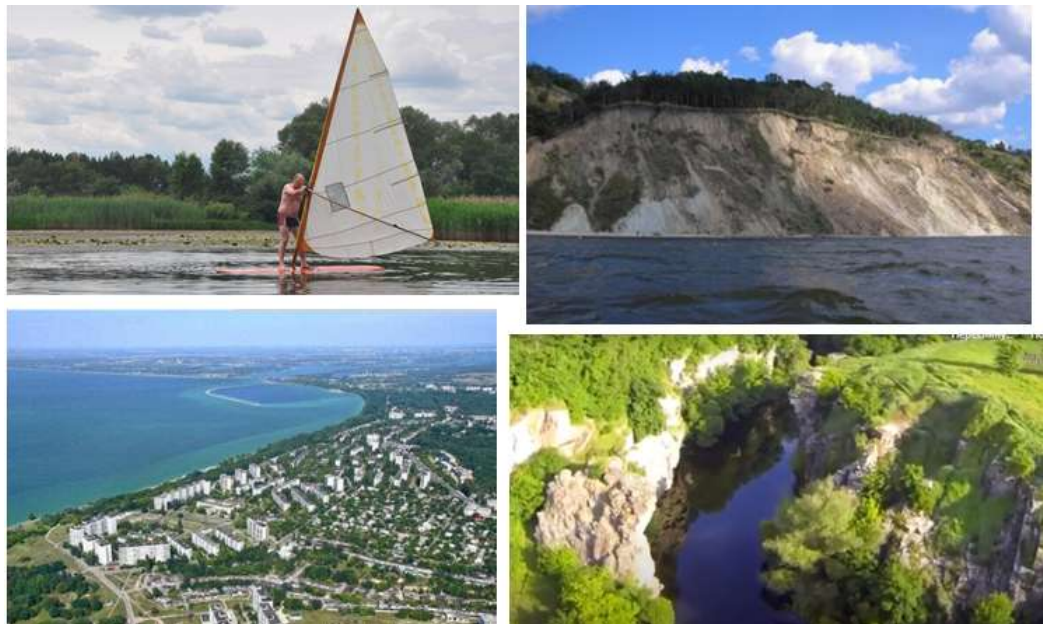

Рис. 2.8. Локації активного дозвілля Центрального району (світлина з відкритих вебресурсів)

Таблиця 2.5

Ресурсна база розвитку активного дозвілля у Центральному районі

види активного дозвілля	здіянні об'єкти	установи, центри, що надають послуги
Пішохідний (прогулянковий)	Національний дендропарк «Софіївка», Буцький каньйон, Канівський заповідник	пішохідні екскурсії, організовані адміністрацією
Водний (каякінг, рафтинг)	каньйон р. Гірський Тікич, р. Синюха, р. Південний Буг, р Інгул	водно-веслувальна база «Берізка» (Гайворон), база з веслування на байдарках і каное (Вільшанка)
Водний (яхтинг, вітрильний, сапсерфінг)	Кременчуцьке водосховище	«Kite.zone.Svetlovodsk», яхт-клуби, зокрема «Кристал», човнові станції
Велосипедний	рівнинні дороги та стежки	туристичні кемпінги
Риболовля	р. Синюха, озера, ставки	туристичні бази
Джиппінг	Кам'яний район, каньйон Чорного Ташлику	«ТвоЄ»

Серед перспектив – підвищення рівня обізнаності населення Кіровоградської області туристичними ресурсами своєї місцевості, пропозиція нових дозвіллевих маршрутів, поступове облаштування

необхідної інфраструктури, сезонне розширення туристичних пропозицій, орієнтованих і на міжсезоння.

2.6. Ресурси та пропозиції активного дозвілля Причорноморського району (Одеська, Миколаївська області)

Південні регіони, зокрема Одеська та Миколаївська області, відомі водними видами активного відпочинку (рис. 2.9, табл. 2.6). Назва району указує на його основні ресурси для організації цього виду активного дозвілля – це морська зона Чорного моря й пониззя Дунаю. Тому серед основних ресурсів – ландшафтні (чорноморські пляжі, лимани Куяльник, Березань). Причорноморський район має стабільно високу популярність [40], навіть у воєнний час, що демонструє у 2024 році збільшення туристичного збору у порівнянні з 2023 роком на 68% [50]. Туристичні пропозиції Причорноморського району представлені у переліку туристичних організацій усіх адміністративних областей з досліджуваних. Але за рівнем представлення узагальненої інформації щодо активного дозвілля в регіоні Причорноморський район програє Карпатському, але випереджає Подільський район.

Рис. 2.9. Локації активного дозвілля у межах Причорноморського району (світлина з відкритих вебресурсів)

Таблиця 2.6

Ресурсна база розвитку активного дозвілля
у Причорноморському районі

види активного дозвілля	здіянні об'єкти	установи, центри, що надають послуги
Пляжний відпочинок	морське узбережжя, лимани (Куяльник, Сасик, Дніпро-Бузький)	курорти Затока, Лебедівка, Коблево (без виходу до узбережжя),
Водний (рафтинг)	пороги р. Південний Буг, Актовський каньйон, Мигія	«Актив Травел», «Авторські тури»
Яхтинг, вітрильний, кайтсерфінг	відкриті морські простори, Бузький лиман, Тилігульський лиман	яхт-клуби, клуби вітрильного спорту (Одеса), сертифіковані кайт- та вейкборд-школи
Екологічний (пішохідний)	Дунайські плавні, Тилігульський лиман, Бузький град, Трикратський ліс	«Актив Травел»
Дайвінг, снорклінг	узбережні скелі і дно Чорного моря	дайв-центри (Одеса)
Велосипедний	Дністровський лиман, узбережжя, Нижньодніпровський степ	«Авторські тури»
Дельтапланеризм	вздовж обривів узбережжя	KAVA, vNebo, «Форсаж»

Плавання, каякінг, кайтсерфінг і дайвінг популярні в Одесі, Затоці та Коблево. Бази відпочинку на узбережжі пропонують прокат обладнання та навчання для новачків. Ці регіони виграють від теплого клімату та доступу до моря, що робить їх найкомфортнішими для літнього відпочинку [27]. Купання у Чорному морі в Миколаївській області заборонено через вірогідність замінування морської і частково приморської зон. Водночас Одеська область характеризується дозволом на рух маломірних суден окремими зонами, що дозволяє наразі продовжувати розвивати водні види активного дозвілля. Це зони вниз за течією р. Дністер від впадіння р. Турунчук до автомобільного переходу «Маяк», сама р. Турунчук і оз. Біле.

Серед проблем: небезпечна політична ситуація, частково зруйновні об'єкти узбережної інфраструктури, сезонність, наявність пікового сезону і переповненість ємності курортів. Серед перспектив: розвиток активного екологічного туризму [28], водні види активного дозвілля у дельті Дунаю з виходом у відкрите Чорне море. Зменшення проблем сезонності при розгляді

активних видів дозвілля є маловірогідний у перспективі. Для вирішення цієї проблеми слід залучати інші види туристичних активностей.

2.7. Ресурси та пропозиції активного дозвілля Придніпровського району (Дніпропетровська область)

Організоване активне дозвілля у Дніпропетровській області як представника Придніпровського району знаходиться на низькому рівні, туристичні пропозиції майже відсутні [6], область не вважається популярним місцем для організації активного дозвілля.

Основним ресурсом для організації активного дозвілля у Придніпровському районі виступають водні (на основі р. Дніпро та його приток, зокрема р. Самара), геологічні (виходи скельних порід на денну поверхню, зокрема Шолоховський каскадний водоспад, скелі МОДРу), гідрогеологічні (Солоний лиман), лісові (заплави лівого берега р. Самара) ресурси (рис. 2.10). Серед найбільш популярних об'єктів кварцитові скелі, Приорілля, затоплені кар'єри [44]. Серед туристичних організацій, які пропонують найбільшу різноманітність активних турів, слід назвати туристичний центр «Риба Турист». На жаль, водночас, це майже єдина туристична установа, яка пропонує тури такої тематики (табл. 2.7).

Рис. 2.10. Активне дозвілля та його локації у Придніпровському районі (світлина з відкритих вебресурсів)

Таблиця 2.7

Ресурсна база розвитку активного дозвілля у Придніпровському районі

види активного дозвілля	здіянні об'єкти	установи, центри, що надають послуги
Скелелазіння / трейлінг	скелясті береги «Зеленого Каньйону», гранітні виступи, вапнякові скелі (Кам'янське)	центр Ла Скала
Водний (каякінг, вейкбординг, флайбординг)	водосховища, Діївські плавні, Блакитні озера	TRAVEL KAYAK Dnipro, Kayak Club Dnipro, Острів пригод, «Авторські тури»
Велосипедний, даунхіл	степові простори	ДніпроВелоКлуб
Мотодозвілля (ендуру, квадроцикли, баггі)	Дніпровський район	KAVA (с. Обухівка); Квадро-Движ, X-Тревел
Кінний	райони Самарівський і Дніпровський, заповідне урочище «Гора Калитва»	«Дніпро Вояж», бази: Алюр, Феррарі, Острів пригод, Лелеки (Китайгород)

Серед проблем розвитку – наближеність до зони бойових дій, слава як індустріального району, екологічні ризики, недосконала інфраструктура, відсутність місцевих туристичних пропозицій, які б становили конкуренцію і сприяли б таким чином більш якісному наданню туристичних послуг. Серед перспектив – скелелазіння і водні види активного дозвілля (наводні, водні, підводні), зокрема екстремальні, рекреаційне дозвілля.

2.8. Ресурси та пропозиції активного дозвілля Північно-Східного району (Полтавська область)

Серед усіх областей Північно-Східного району доцільним на даний час є розгляд виключно Полтавської області через небезпековість ситуації. Переважають рівнинні та лісостепові ландшафти [34], але головний ресурс – річки Дніпро і Псел, Кременчуцьке і Кам'янське водосховища (рис. 2.11, табл. 2.8).

Серед проблем розвитку: низький рівень доступності більшості атракцій активного дозвілля, недостатня кількість зимових пропозицій (хоча Полтавська область може у майбутньому продемонструвати можливість зменшення залежності попиту від проблеми сезонності), низький рівень, а

фактично відсутність, спеціальної інфраструктури, не пов'язаної з наданням послуг проживання.

Рис. 2.11. Активне дозвілля та його локації у Північно-Східному районі (світлина з відкритих вебресурсів)

Таблиця 2.8

Ресурсна база розвитку активного дозвілля у Північно-Східному районі

види активного дозвілля	здіянні об'єкти	установи, центри, що надають послуги
Водний (байдарки, сапсерфінг)	Дніпро з водосховищами, Псел, Сула, Ворскла	«OnTop Camp», «In Green»
Риболовля	ставки	Садоби «Буланово», «Мис доброї надії», «Пан Карась»
Мотодозвілля (квадроцикли, баггі)	околиці туристичних баз	Екотуристичні ферми («Фазенда»)
пішохідний	Гора Пивиха (Градизький район)	«Магістраль-Тур»

Серед перспектив подальшого розвитку активного дозвілля назовемо: водний туризм, включно з риболовлею, запровадження мультиактивності під час відпочинку шляхом поєднання різних видів пішохідної, велосипедної, водної рекреації.

Підсумки до розділу. Проведений аналіз ресурсної бази розвитку активного дозвілля, видів турів, що пропонуються туристичними організаціями в Україні показав, що кожен макрорегіон має свої особливості

природних ресурсів, які визначають різноманіття туристичних послуг. Активне дозвілля пропонується туристичними організаціями у кожному макрорегіоні, навіть під час воєнного стану і на територіях, що є відносно наближеними до зони активних / потенційних бойових дій. Серед найпопулярніших макрорегіонів – Карпатський і Причорноморський, які продовжують показувати щороку збільшення обсягів туристичного збору. Цьому сприяють унікальні природні ресурси, традиційно розвинута туристична інфраструктура, орієнтована на в'їзний туризм і обслуговування іноземців. З 2022 року іноземні туристи в Україні не зареєстровані навіть у Карпатському регіоні, який вважається одним із найбезпечніших наразі в Україні [50]. Подільський і Центральний маю стабільні показники туристичного збору, відрізняються порівняно непоганими пропозиціями активного дозвілля від туристичних організацій, як одноденних, так і двох-трьохденних, що було характерним і для довоєнного періоду. Інші регіони відрізняються набагато меншою популярністю, хоча туристичні пропозиції активного дозвілля представлені в усіх досліджених областях.

Серед найпопулярнішої категорії ресурсів – водні і ландшафтні, а серед видів активного дозвілля – ті, що пов'язані з ними, зокрема водні види активного дозвілля (з використанням морського узбережжя, лиманів, водосховищ, річок), пішохідні екологічні і пішохідні спортивні, зокрема трекінгові, маршрути, вело- і мотоподорожі (найчастіше відпочинкового, а не спортивного характеру протягом кількох годин). Таким чином, бачимо, що активні види дозвілля першочергово пов'язані з природно-ресурсним потенціалом, а також з наявністю спеціальної інфраструктури (підйомники, пункти прокату, марковані траси тощо). Саме природні умови є ключовим фактором, що формує регіональний портфель активного дозвілля, а спеціальна інфраструктура надає змогу розвиватися цьому регіональному портфелю, виходячи на національний і міжнародний ринок туристичних послуг активного дозвілля.

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АКТИВНОГО ДОЗВІЛЛЯ СЕРЕД ПРОПОЗИЦІЙ ТУРИСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

3.1. Загальний стан розвитку активного дозвілля в Україні і його тенденції

Ринок туристичних послуг наразі в Україні представлений на рівні нижче 2020 р., коли країну і світ охопила пандемія, викликана коронавірусом, але вже досягає значень 2021 року [50].

В Україні активне дозвілля стрімко розвивається як підприємницька частина туристичної галузі [10], що сприяє зміцненню здоров'я, розвитку фізичних і морально-вольових якостей та пізнанню природної й культурної спадщини [16]. Зростання інтересу до активного відпочинку зумовлене підвищенням рівня освіти, культури та прагненням до раціонального використання вільного часу.

Попри виклики, пов'язані з війною та економічними обмеженнями, активний відпочинок залишається популярним завдяки природним ресурсам України. Серед найбільш розвинених видів – пішохідний, велосипедний, особливо водні типи активного дозвілля (табл. 3.1).

Серед економічних районів найбільш високий рівень активного дозвілля показує Карпатський район, не тільки завдяки унікальному природному потенціалу, але і потужному інформаційному забезпеченню. Саме воно, на нашу думку, відіграє ключову позицію у зрівнянні, наприклад, з Подільським районом.

Порівнюючи результати нашого дослідження з результатами інших дослідників за схожими тематиками, прийшли до висновків про певну невідповідність. Так, що стосується різних видів пішохідного туризму, то тут результати збіглися з результатами Зінченко О. та Білої А. [19] (рис. 3.1).

Таблиця 3.1
Узагальнення пропозицій активного туризму в Україні

район	Карпатський				Подільський			Західно-Волинський		Столичний			Центральний		Причорноморський		Придніпровський	Північно-Східний
вид дозвілля	Закарпатська	Івано-Франківська	Львівська	Чернівецька	Тернопільська	Хмельницька	Вінницька	Волинська	Рівненська	Київська	Житомирська	Чернігівська	Черкаська	Кіровоградська	Одеська	Миколаївська	Дніпропетровська	Полтавська
Пішохідний (гірський)	+	+	+															
Пішохідний, хайкінг	+			+	+			+					+	+		+		+
пішохідний (екологічний)						+		+				+						
Водний (каякінг, рафтинг)	+		+	+	+	+		+				+	+			+	+	+
Озерно-лісовий								+										
Водний (яхтинг, вітрильний)													+		+			
Велосипедний, даунхіл	+	+		+	+			+	+	+	+				+	+	+	
Мотодозвілля	+			+													+	+
Кінний		+								+							+	
Лижний, сноубординг	+	+																
Оздоровчий (спа)	+					+	+											
Планеризм	+	+													+			
Спелеологічний					+													
Риболовля													+					+
Пригодницький												+	+	+				
Дайвінг, снорклінг															+			

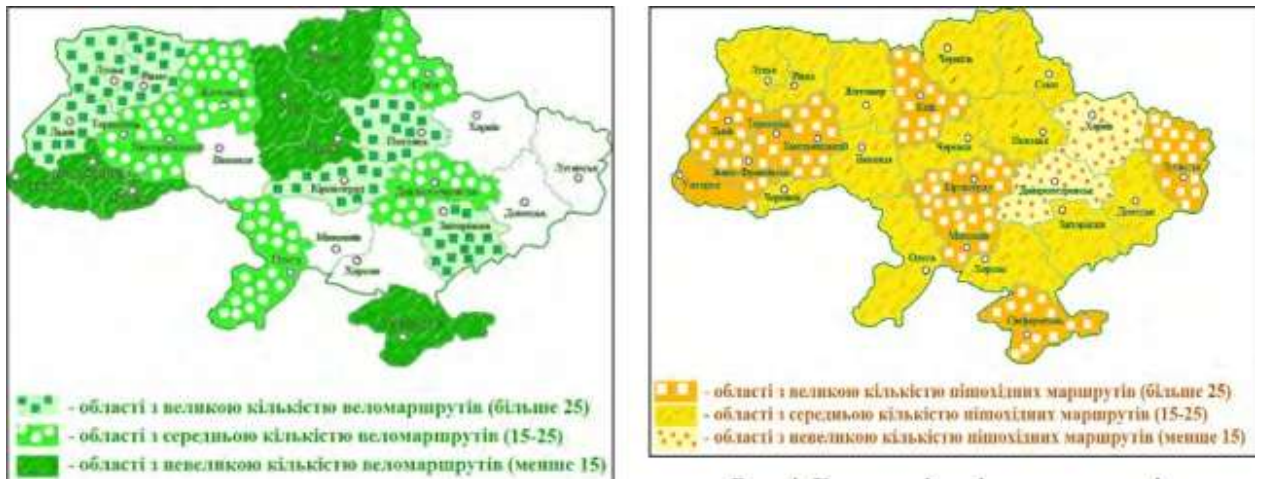

Рис. 3.1. Результати досліджень Зінченко О. та Білої А. [19] щодо спортивного туризму, зокрема густоти велосипедних та пішохідних маршрутів в регіонах України

Областями, де найбільш популярними є туристичні пропозиції організованого активного дозвілля пішохідного виду, є області Карпатського регіону, Поділля. Але розходження найбільш відчутні щодо Кіровоградської області, яка визначена нами як одна з найменш популярних. Причину цього визначаємо у певному розходженні мети дослідження, а також категорії маршрутів, які враховувалися (організовані туристичними установами проти доцільних спортивно-туристичних маршрутів). Що стосується велосипедного туризму, то розходження є більш суттєвими. Найпопулярнішими областями для організованого активного дозвілля на велосипедах є Закарпатська, Чернівецька, Житомирська і Полтавська області, які мають вже більш-менш сформовану спеціальну інфраструктуру для цього виду активності. Це підтверджують і туристичні пропозиції, і наукові публікації, на відміну від дослідження, оприлюдненого у [19]. Водночас на іншій карті у тій же публікації Закарпатська і Чернівецька області визнані як одні з найбільш сприятливих для організації спортивного туризму. Наші результати підтверджують сприятливість цих областей і для розвитку активного дозвілля.

Для вивчення популярності того чи іншого економічного району з точки зору його впізнаваності був використаний застосунок Google Тренди,

який дозволяє на основі статистики пошукових запитів здійснювати аналітичні дії. На основі запитів, пов'язаних з економічними районами, назвами природних регіонів, туристичних зон тощо були визнані лідери. Більшість регіонів мають нульову популярність, але виділити пріоритетні за кількістю запитів регіони ми змогли. На першому місці Карпатський регіон, де показало наявність суттєвої кількості запитів протягом 5 років. Певний спад запитів спостерігається взимку, незважаючи на популярність зимового і гірсько-зимового дозвілля (рис. 3.2).

Рис. 3.2 Популярність запитів «Відпочинок у Карпатах»

Наступним за популярністю є Подільський регіон, але за узагальненим запитом «Поділля» (рис. 3.3). За запитом, пов'язаним з туризмом, дозвіллям, рекреацією, Тренд результатів не дав. Але у цілому зацікавленість регіоном може позитивно вплинути на подальший розвиток активного дозвілля. Для просування свого унікального туристичного продукту з активного дозвілля регіону потрібно посилити інформаційну представленість в інтернеті шляхом створення спеціальних тематично спрямованих інформаційних просторів.

Рис. 3.3. Популярність запитів «Поділля»

Третє місце за популярністю запитів отримав запит «Відпочинок на Чорному морі» і відповідно Причорноморський район (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Популярність запитів «Відпочинок на Чорному морі»

Як показують результати графічного тренду, то кількість запитів максимально скоротилася з 2022 року, також значно змінилася географія надісланих запитів. Від мешканців усіх областей, які знаходяться у зоні активних / потенційних бойових дій та окупованих / деокупованих територій запит на відпочинок на Чорному морі не надходить останнім часом.

Проведений аналіз демонструє, що активне дозвілля в Україні має різноманітне географічне та тематичне представлення. Найбільш популярними залишаються пішохідні походи та водні види туризму (сплави, каякінг), які активно пропонуються в Карпатах, на Південному Бузі, Дністрі.

Другим аспектом дослідження популярності був аналіз показників туристичного збору. Виконуючи комплексний аналіз цих показників (які, до речі, збільшилися тільки в абсолютних показниках), можна помітити, що географія надання туристичних послуг за показником туристичного збору значно змінилася (рис. 3.5). Так, значно втратили у 2022 році свої позиції південні і східні регіони через активні бойові дії, окупацію території, замінованість після її звільнення. Ці втрати склали до 2/3 показників 2021 року. Водночас західні і центральні регіони покращили показники обсягів туристичного збору приблизно в 2 рази. Звісно, неповний обсяг за цим показником буде відноситися суто до сфери туризму, але демонструє загальну картину однієї з тенденцій – зростання популярності Карпат, центральних областей України, які мають привабливі природні ландшафти і

багату історико-культурну спадщину з одночасним зникненням регулярної туристичної діяльності на сході України.

Рис. 3.5. Зміни географії і обсягів туристичного збору [6]

Ця тенденція підтверджується і на основі аналізу сучасних пропозицій активного дозвілля, яка надають туристичні організації в Україні. Аналіз сайтів туристичних організацій показав відсутність пропозицій активного дозвілля в Харківській, Донецькій, Луганській, Херсонській, Запорізькій, Сумській областях України. У регіонах на заході країни спостерігаємо зростання цін на різні види активного дозвілля і включення перспективних ділянок для освоєння під гірськолижні курорти у Стратегії розвитку Закарпатської та Івано-Франківської областей. Безпекова ситуація на сході країни і замінованість природних ландшафтів, включно з акваторіями, не дозволить найближчим часом розвивати активні види дозвілля.

3.2. Перспективи розвитку активного дозвілля як туристичної послуги в Україні

Сучасні тенденції вказують на зростання попиту на активний відпочинок, що поєднує фізичну активність із зануренням у природу [31]. Згідно з глобальними дослідженнями, туризм, орієнтований на активне дозвілля, становить значну частку світового туристичного ринку, досягаючи приблизно 10% від загального обсягу туристичних послуг [15]. Основними

драйверами розвитку активного відпочинку є урбанізація, яка спонукає людей шукати відпочинок на природі, зростання доходів, що дозволяє інвестувати у подорожі, та підвищення екологічної свідомості. Таким чином, Україна має переконання щодо необхідності подальшого розвитку активного дозвілля.

Серед основних рис сучасного стану виділяємо:

- сформовану регіональну спеціалізацію (відображену у р. 2 даного дослідження),
- наявність цільової аудиторії (учнівські групи, молодь, родини, початківці, досвідчені туристи) і орієнтованої на неї сформованого пакету туристичних послуг з активного дозвілля,
- різноманітну цінову пропозицію від бюджетних до багатоденних з усіма супутніми послугами,
- переважання пакетів «повного включення», куди входить трансфер, прокат спорядження, послуги інструктора / гіда.

Перспективи активного дозвілля в Україні пов'язані з унікальними природними ресурсами та потенціалом внутрішнього туризму, але не у межах всієї країни (табл. 3.2).

Розвиток Карпат як осередку активного дозвілля може залучити більше вітчизняних і навіть іноземних туристів, якщо розвивати мережу маркованих маршрутів, облаштовувати місця стоянок, покращити вздовж популярних маршрутів якість мобільного зв'язку та інтернет-з'єднання, що дозволить більше залучити самодіяльних туристів, які купують в туристичній організації інформаційний пакет маршруту, окремі послуги розміщення і харчування по маршруту, але при цьому не потребують послуг супроводу і можуть самостійно регулювати маршрут, час і тривалість подорожі.

З урахуванням активностей і бажанням побути більше на природі є потреба у створенні мережі сучасних кемпінгів, що запропонує альтернативу для щоденних виїздів до вершин з використанням автотранспорту.

Таблиця 3.2

Географія перспектив розвитку активного дозвілля

Регіон (області)	Потенціал активного дозвілля	Перспективні види туризму
Карпатський (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька)	найвищий природно-рекреаційний потенціал. Безпечний, туристично освоєний	Гірсько-пішохідні подорожі, включно з кемпінг-турами, велосипедний, екологічний, гірсько-лижний види дозвілля
Подільський (Тернопільська, Хмельницька, Вінницька)	спокійні рівнинні ландшафти, річки та історичні місця, безпечний, відносно освоєний	Водний, спелеологічний, велосипедний, трекінг каньйонами
Центральний (Черкаська, Кіровоградська)	ландшафтні і водні ресурси, розвинена інфраструктура, зручна логістика, відносно безпечний, слабо освоєний	Каякінг, джип-тури, тури вихідного дня з пішохідного, велосипедного, водного видів дозвілля
Північно-Східний (Полтавська)	розвинена інфраструктура, лісові масиви, водна мережа, відносно небезпечний, відносно освоєний	Тури вихідного дня з пішохідного, водного, екологічного видів дозвілля
Столичний (Київська, Житомирська, Чернігівська)	мішані ліси, озера, близькість до столиці	Екологічний, каякінг, пішохідний, зелений
Причорноморський (Одеська, Миколаївська)	частково зруйнована інфраструктура, мінна небезпека, небезпечний, добре освоєний, потребують реабілітації	Перспектива після відновлення: каякінг, морські тури, кемпінг
Придніпровський (Дніпропетровська)	частково доступні зони, відносно безпечний	пішохідний, велосипедний, але у вигляді прогулянок, а не маршрутів
території повністю чи переважно окуповані або бойові	потенціал наразі недоступний для безпечного відвідування	поки не мають реальних перспектив

Модною фішкою у світі є активний розвиток екологічного туризму, який за своєю суттю відповідає концепції сталого розвитку [24]. Саме активне дозвілля в окремих своїх рисах може поєднуватися з окремими послугами екологічного туризму. Так, цікавими елементами можуть бути прогулянки на конях, пішохідні екостежки, прокат велосипедів для

мандрування територіями регіональних ландшафтних і національних природних парків. Зокрема, розширення мережі маршрутів у Карпатському біосферному заповіднику також може збільшити кількість пропозицій туристичних організацій, орієнтованих на активне дозвілля. Слід сказати, що рекреаційна і туристична діяльність в зонах регулярної і стаціонарної рекреаційної діяльності передбачена юридичним статусом, нормативними положеннями і зонуванням парку.

Чорноморське узбережжя має потенціал для розвитку водних видів активного дозвілля, орієнтованих на площинні види, як кайтсерфінг чи дайвінг, за умови модернізації обладнання та підготовки відповідних кадрів. Ці види активного дозвілля є відносно дорогими у порівнянні з пішохідними маршрутами, але більш цікавими для досвідчених користувачів туристичних послуг, пов'язаних з активним дозвіллям.

Впровадження wellness-туризму, наприклад, йога-ретрити в Карпатах або на курортних територіях, як, наприклад, у Трускавці, може стати новим трендом. Для реалізації цього потрібні підтримка збереження ментального здоров'я і підвищення екологічної свідомості, щоб уникнути забруднення популярних локацій.

Цифрові технології (додатки для планування маршрутів та навігації, QR-коди на місцевості, доповнена реальність) і соціальні медіа, що популяризують активне дозвілля, підвищують привабливість і доступність маршрутів для початківців, роблять активний відпочинок більш доступним і привабливим.

Активне дозвілля у світі та Україні є динамічною галуззю, що розвивається завдяки природним ресурсам, змінам у свідомості суспільства та цифровим технологіям [21]. Географія пропозицій в Україні відображає її природне багатство, але потребує просування активного дозвілля для сталого розвитку.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз стану розвитку активного дозвілля як виду діяльності туристичних організацій в Україні дозволив виділити його особливості, тенденції і перспективи, сформулювати наступні висновки. Відповідно до мети визначені такі **завдання**:

1. Аналіз поняттєвого апарату показав відносну узгодженість терміну активне дозвілля, але відсутність його класифікації. Запропонована класифікація активного дозвілля за низкою спеціальних показників як характер середовища надання послуг з активного дозвілля (наземні, водні, повітряні), спосіб пересування та використані транспортні засоби (без використання транспортних засобів, з використанням засобів пересування, з використанням транспортних засобів (на судноплавних і колісно-мобільних)), форма реалізації технологій дозвіллевої активності (спортивні, рекреаційні і оздоровчі), рівень екстремальності (м'яке активне і активно-екстремальне дозвілля), логістика (з включеним трансфером і безтрансферне), вид активного дозвілля дозволить покращити поняттєвий апарат рекреаційної географії у цілому і нести однозначність у класифікацію таких туристичних послуг. У процесі дослідження адаптована система традиційних класифікаційних ознак до сфери активного дозвілля.

2. Активне дозвілля в Україні має різноманітне географічне та тематичне представлення. Регіональний аналіз сучасних пропозицій активного дозвілля за економічними районами показав а) значну залежність активного дозвілля від природних умов і ресурсів, наявності спеціальної інфраструктури і інформаційного забезпечення, б) нерівномірність його розвитку за регіонами навіть при наявності однотипових рекреаційних ресурсів, в) популярність серед різних груп цільової аудиторії (молоді, родин, початківців і досвідчених туристів) і орієнтованість пропозицій на їх потреби. Загальними проблемами, за виключенням Карпатського району, залишаються сезонність послуг, слабка інфраструктурна база, відсутність

єдиного тематично спрямованого інформаційного вебресурсу. Основними ресурсами для розвитку активного дозвілля є орографічні ресурси Карпат і Поділля, річкові ландшафти Дніпра, Дністра, Південного Бугу, Ворскли та їх приток, лісові ресурси Полісся та лісостепу, що визначає унікальність туристичного продукту певного регіону.

3. Проведений аналіз ресурсної бази розвитку активного дозвілля, видів турів, що пропонуються туристичними організаціями в Україні показав, що кожен макрорегіон має власні тренди розвитку активного дозвілля, які відрізняються навіть у його межах серед областей. Активне дозвілля пропонується туристичними організаціями у кожному регіоні, навіть під час воєнного стану і на територіях, що є відносно наближеними до зони потенційних бойових дій. Серед найпопулярніших регіонів – Карпатський і Причорноморський, які продовжують показувати щороку збільшення обсягів туристичного збору, а за популярністю запитів в інтернеті – Карпатський і Подільський. Сучасні тенденції вказують на зростання попиту на активний відпочинок. Серед основних рис сучасного стану виділяємо: сформовану регіональну спеціалізацію, наявність цільової аудиторії і орієнтованої на неї сформованого пакету туристичних послуг з активного дозвілля, різноманітна цінову пропозицію, переважання пакетів «повного включення».

4. Перспективи активного дозвілля в Україні пов'язані з унікальними природними ресурсами та потенціалом внутрішнього туризму у сфері пішохідного, велосипедного, водного, екологічного видів туризму. Серед основних заходів: маркування маршрутів, створення кемпінгів, екологоорієнтованість турів, розширення пропозицій для досвідчених туристів, впровадження wellness-елементів для підтримки ментального здоров'я, впровадження цифрових технологій, поширення інформаційної підтримки у соціальних мережах та на вебсторінках. Активне дозвілля у світі та Україні є динамічною галуззю, що розвивається завдяки природним ресурсам, змінам у свідомості суспільства та цифровим технологіям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрєєва О., Дутчак М., Благій О. Теоретичні засади оздоровчо-рекреаційної рухової активності різних груп населення. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2020. № 2. С. 59–66.
2. Бакало Н. В., Маховка В. М. Сутність та особливості водного туризму як виду дозвілля та відпочинку. *Theory, science and practice : abstracts of III Internat. Scient. and Pract. Conf. Tokyo, 2020*. Р. 432–436.
3. Благій В. О., Шиманський Г. М. Активний туризм в структурі дозвіллевої діяльності підлітків. *Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 25 лист. 2022 р.). Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2022. С. 65–68.
4. Бойко О. П. Культура дозвілля у суспільстві ризику : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. 285 с.
5. Бочелюк В. Й., Бочелюк В. В. Дозвіллезнавство : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2006. 208 с.
6. Бут Т. В. Стратегія розвитку Північно-Західного та Центрального регіонів України. *Інноваційний розвиток туризму та готельно-ресторанного господарства* : монографія / за заг. ред. В. М. Зайцевої. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2024. С. 177–189.
7. В'їзний туризм : навч. посібник / Коваль П. Ф., Алєшугіна Н. О., Андрєєва Г. П. та ін. Ніжин : видавництво Лук'яненко В. В., 2010. С. 304.
8. Величко В. В. Організація рекреаційних послуг : навч. посібник. Харків : Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова, 2013. 202 с.
9. Гайда Ю. І., Ілюк В. І. Туристично-рекреаційне районування України: емпірично-статистичний підхід. *Ефективна економіка*. 2020. № 2. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.2.5.

10. Годя І. М. Спортивно-оздоровчий туризм у світі й Україні: соціальний та економічний аспекти. *Гілея* : науковий вісник. 2016. Вип. 114. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/20332> (дата звернення: 03.03.2025).

11. Горун В. В. Аналіз теоретико-концептуальних основ рекреаційного районування. *Наукові записки тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Географія*. 2012. № 1. С. 161-169.

12. Єрко І. Основні напрями вдосконалення розвитку та використання туристичної інфраструктури Волинської області. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія : Географічні науки*. 2013. № 6 (255). С. 179–183.

13. Жданова О. М., Тучак А. М., Полянський В. І., Котова І. В. Організація та методика оздоровчої фізичної культури і рекреаційного туризму : навч. посібник. Луцьк, 2000. 236 с.

14. Журба І., Гриндій О., Григор'єва Л. Туристичний потенціал Поділля: сучасний стан та перспективи розвитку. *Development Service Industry Management*. 2025. № 1. С. 278–284.

15. Журба І., Несторишен І. Аналіз показників індустрії туризму в Україні та світі: проблеми та перспективи розвитку. *Development Service Industry Management*. 2023. № 1. С. 50–55.

16. Жученко В. Г. Регіональний потенціал розвитку активних видів туризму. *Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання* : матеріали VI міжнар. ювілейної наук.-практ. конф (м. Черкаси, 26-27 берез. 2015 р.). У 2 томах. Т. 1. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2015. С. 43–45.

17. Заседка І. В. Розвиток велосипедного туризму в Україні як спеціалізованого виду туризму. *Географія та туризм*. 2013. № 5. С. 124–131.

18. Заставний Ф. Д. Економічна і соціальна географія України : підручник для 9 кл. загальноосв. шк. Київ : Форум, 2000. 239 с.

19. Зінченко О. А., Біла А. А. Стан та перспективи розвитку спортивного туризму в Україні. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 4 (1). С. 49–53.

20. Круцевич Т. Ю., Безверхя Г. В. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення : навч. посібник. Київ : Олімпійська література, 2010. 370 с.

21. Круцевич Т., Андрєєва О., Благій О. Рекреативні заняття як чинник формування дозвільної культури. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2008. № 1. С. 3–7.

22. Литвиненко І. В. Туристичне районування територій. Конспект лекцій. Київ : Київський національний університет будівництва і архітектури, 2023. 90 с.

23. Мальська М. П., Худо В. В. Туристичний бізнес: теорія і практика : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 424 с.

24. Мальцев Д. Організація активного сімейного відпочинку засобами фізичної рекреації. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2022. № 1. С. 62–67.

25. Масляк П. О. Рекреаційна географія : навч. посібник. Київ : Знання, 2008. 343 с.

26. Мицкан Т., Мицкан Б., Маланюк Т., Луцький В., Олійник Ю., Лежньова О., Качан В. Активне дозвілля і його організація: історичний контекст. *Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. 2023. Вип. 28, № 3. С. 155–170.

27. Ніколаєва О. І. Рекреаційний господарський комплекс Одеського регіону : автореф. дис. ... канд. географ. наук : 11.00.02 – економічна та соціальна географія / Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2018. 20 с.

28. Олійник Т. Г. Розвиток туризму в Миколаївській області. *Modern Economics*. 2023. № 38. С. 112–116.

29. Оніщук Л. Рекреація та спортивно-оздоровчий туризм як дієвий засіб здоров'язбереження. *Технології здоров'язбереження: теорія і практика* : колективна монографія/ за заг. ред. проф. Л. М. Рибалко. Полтава : Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2022. С. 39–54.

30. Основи організації індустрії дозвілля / Укладачі : Т. Ю. Чаркіна, В. О. Задоя. Дніпро : Український державний університет науки і технологій, 2022. 42 с.

31. Павленко Є. Є., Ільницька Г. С., Павленко В. О. Оздоровчий туризм : навч. посібник. Харків : Національний фармацевтичний університет, 2021. 114 с.

32. Параніна А. П. Активний туризм як невід'ємна складова туристичної галузі України. Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Умань, 28-29 жовт. 2021 р.). Умань : Візаві, 2021. С. 25–27.

33. Пошуки туристської привабливості Кіровоградської області: наукові розвідки : монографія / за заг. ред. О. В. Колотухи. Дніпро : ФОП Середняк Т. К., 2020. 287 с.

34. Прасул Ю. І., Чміль Г. О., Шульга М. Є. Паратуристичний потенціал північно-Східного рекреаційно-туристичного району. *Наукові записки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Серія : Географічні науки*. 2018. Вип. 9. С. 199–212.

35. Регіонологія туризму : нав.-методи. видання / Стеченко Д. М. та ін. Київ : Київський університет туризму, економіки і права, 2004. 220 с.

36. Савранчук Л. А., Явкін В. Г. Рекреаційна географія. Письмові консультації. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2012. 110 с.

37. Спеціалізований туризм : навч. посібник / Богатирьова Г. А., Головань М. Г., Горіна Г. О. та ін. Кривий ріг : ДонНУЕТ, 2021. 173 с.

38. Туризм Черкащини: реальність та перспективи сталого розвитку : колективна монографія / Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2018. 198 с.

39. Фокін С. П. Туризмологічні аспекти спортивного туризму. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2010. Т. 1. № 1. С. 222–228.

40. Хомич Л. В., Черніогло М. І. Розвиток туризму в регіоні Українського Причорномор'я. *Туризм і рекреація: наука, освіта, практика* : тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Мукачево, 27 квіт. 2021 р.). Мукачево : РВВ МДУ, 2021. С. 102–106.

41. Чаркіна Т. Ю., Задоя В. О., Пікуліна О. В. Сучасні форми організації індустрії дозвілля. *Економіка та управління національним господарством*. 2020. № 8 (24). С. 39–45.

42. Чаркіна Т. Ю., Задоя В. О., Пікуліна О. В. Сучасні форми організації індустрії дозвілля. *Review Of Transport Economics And Management*. 2023. № 8 (24). С. 39–45.

43. Шахова М. Ю. Поняття та види спортивного туризму. *Туристичний та готельно-ресторанний бізнес: світовий досвід та перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 10 квіт. 2019 р.). Одеса : ОНЕУ, 2019. С. 368–371.

44. Шелеметьєва Т. В. Стратегії розвитку туризму регіонів Південно-Східної України. *Інноваційний розвиток туризму та готельно-ресторанного господарства* : монографія / за заг. ред. В. М. Зайцевої. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2024. С. 138–176.

45. Шулик В. В. Про рекреаційне районування території України. *Комунальне господарство міст* : наук.-техн. збірник. 2007. № 76. С. 431–440.

46. Global recommendations on physical activity for health. Geneva: World Health Organization, 2010. 57 p.

47. Physical activity strategy for the WHO European Region 2016–2025. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 2015. 27 p.

48. Steps to health. A European framework to promote physical activity for health. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 2007. 45 p.

49. Вікіпедія : інформаційний вебресурс. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 03.10.2024-06.06.2025).

50. До бюджету громад у 2024 році надійшло майже 273 млн грн. туристичного збору. Державне агентство розвитку туризму: офіційний вебсайт. URL : <https://www.tourism.gov.ua/blog/do-byudzhetu-gromad-u-2024-roci-nadiyshlo-mayzhe-273-mln-grn-turistichnogo-zboru> (дата звернення: 11.03.2025).

51. Сучасний стан активного туризму в Україні. *Все про туризм : туристична бібліотека*: інформаційний вебресурс. URL : https://tourlib.net/statti_ukr/active-tourism.htm (дата звернення: 03.05.2025).

52. ТОП-10 локацій для молодіжного туризму у Закарпатті. *Управління туризму та курортів Закарпатської ОДА* : блог Facebook. <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=733485342153106&id=100064749394383&set=a.28919461324885017> (дата звернення: 14.11.2024).

53. Світлини з відкритих веб-ресурсів.